

Kommentti: Tutkimus ja talouspolitiikka*

ANTTI TANSKANEN

Kansantaloudelliselle aikakauskirjalle antamassaan haastattelussa (Heinonen ja Pantzar 1994) presidentti Koivisto kertoo, että 1950-luvulla sosiologia avautui hänelle empiirisenä nykyajan yhteiskuntakritiikkinä. Hänen mielenkiintonsa kohdistui erityisesti metodikysymyksiin ja sitä kautta tietoteoreettisiin kysymyksiin. Kuten tunnettua tohtori Koivisto osallistui myös keskustelupiiriin, jossa nimenomaan vaadittiin taloudellista tutkimusta talouspolitiikan valmisteluun.

Valtiomiesuransa aikanakin Koivisto on useasti palannut näihin teemoihin. Kun otetaan huomioon Koiviston tieteellinen oppineisuus ja käytännön kokemus juuri tämän illan teeman osalta, on helppo ymmärtää, että arvoisa yhdistys ei ole löytänyt presidentti Koivistolle tasavertaista kommentaattoria. Pitääkseni hetken yllä keskustelun tasoa siteeraankin Koivistoa itseään, hänen puhettaan Turussa 1977: "Poliittinen päätöksentekijä suhtautuu tutkimuspohjaiseen tietoon joko liian kriitikittömästi tai sit-

ten tutkimuspohjainen tieto pyritään suoralta kädeltä todellisuudelle vieraana hylkäämään. Jälkimmäinen vaihtoehto tulee kysymykseen erityisesti silloin, kun tutkimuspohjainen tieto uhkaa omia etuja" (Koivisto 1978, 243).

Erityisesti kirjassaan *Väärää politiikkaa* (1978) Koivisto pohdiskelee hyvin monipuolisesti tutkimuksen mahdollisuuksia käytännön apuna ja käytäntöön kohdistetun kritiikin tasoa. Tuskin voisi keksiä osuvampaa nimeä tälle kirjalle. Kun presidentti Koivisto tänä iltana muistutti, että talouspolitiikasta puhutaan ikään kuin olisi ollut joku objektiivisesti "oikea" tapa toimia, hän varmaankin lähetti terveisiä ainoan vaihtoehdon talouspolitiikan harjoittajille.

En ole havainnut, että presidentti Koivisto suhtautuisi kielteisesti taloustieteelliseen tutkimukseen. Mutta ilmeisesti Koiviston mielestä julkisuudessa on liikaa sekoitettu enemmän tai vähemmän valistuneet akateemiset mielipiteet matemaattisen aukottomasti todistettuihin tuloksiin. Tämä on täysin mahdollista ja tutkijoiden kannanottojen luonnetta on syytä selvittää. Entisestä tutkijasta tuntuu puolestaan siltä, että aika ajoin Koiviston ajatusmaailmassa saa huomattavaa sijaa selitysoppi, jota voisi luonnehtia

* Kommenttipuheenvuoro presidentti Mauno Koiviston esitelmään Kansantaloudellisessa yhdistyksessä 3.4.1995 (Koivisto 1995)

ajelehtimisteoriaksi. Kukaan ei vastaa mistään ja jälkeenkään ei voida osoittaa, mikä on mistäkin johtunut. Vappuna 1969 Koivisto sanoi, että "me nykyajan ihmiset uskomme tekevämme aitoja ratkaisuja, joiden tuloksena yksi valittavana olleista vaihtoehdoista toteutuu" (Koivisto 1978, 63). Maaliskuussa 1992 Koivisto sai aiheen huomauttaa, että "tässähän on käynyt sillä tavalla, että kukaan varsinaisesti ei ole mistään vastuussa" (Koivisto 1994, 370).

Poliitikkojen vastuu on sitä vähäisempi, mitä vähemmän taloustiede pystyy antamaan heille käyttökelpoista tietoa. Mutta tuskin voidaan sanoa, että kaikki anti on jo tullut käytetyksi. Keskustelun taso paranisi, jos edes kansantalouden tilinpidon keskeiset taseidentiteetit pysyisivät mielessä, mitä Koivistokin on monesti kaivannut. Kun taloudellinen kehitys perustuu ihmisten käyttäytymiseen, on selvää, että siihen liittyy epävarmuutta. Se ei kuitenkaan merkitse puhdasta satunnaisuutta ja irrationaalisuutta, jota ei loogisella päättelyllä voisi ennakoita. Aikasarjoistakin löytyy säännönmukaisuutta, joka on käyttökelpoista monessa tilanteessa. Presidentti Koivisto on muutamaan otteeseen kysynyt, mitä hyötyä on sellaisista ekonomistien kirjoittamista nuoteista, joiden soittajaksi ei löydy orkesteria. Tämä johtaa kysymään, missä määrin ekonomistien on otettava ns. poliittiset realiteetit annettuina ja missä määrin on mielekästä pyrkiä niihin vaikuttamaan. Eikö tutkijoiden suoranainen velvollisuus ole kertoa äänestäjille, että toisenlaisilla pelisäännöillä voitaisiin saada aikaan toisenlaisia tuloksia? Intuitio ja alitajunta voivat johtaa oikeaan politiikkaan, mutta niiden varassa on mahdotonta käydä rationaalista yhteiskunnallista keskustelua. Ne eivät myöskään synnytä sellaisia yhteiskunnallisia paineita, jotka ratkaisisivat tai lievittäisivät yhteiskunnallisia ristiriitoja.

Siihen käsitykseen on helppo yhtyä, että kun

ekonomisti antaa talouspoliittisia neuvoja, hän ei ole enää puhdas tutkija. Vaikka puhuttaisiin vain keinoista, niidenkin valintaan vaikuttavat monet tavoitteet ja arvot, jotka jäävät kertomatta. Tuskin taloustieteilijät omaa arvostustaan laskisivat, jos pyrkisivät niin suureen älylliseen rehellisyyteen kuin suinkin mahdollista. Uskotavuutta ja painoarvoa lisäisi myös tasapuolinen osallistuminen keskusteluun. Mielestäni Koiviston havainto on aivan oikea, kun hän on sanonut, että ekonomistit mielellään neuvovat, milloin pitää kaasuttaa, mutta ovat hiljaa, kun pitäisi jarruttaa.

Käytännön talouspoliittikkona Koivisto on useasti tuskastunut virheellisiin ennusteisiin, jotka ovat johtaneet tekijänsäkin mielestä väärään talouspolitiikkaan. Kysymys ennusteiden parantamismahdollisuuksista on niin laaja, että sen käsittelemiseen ei ole tässä tilaa. Haluaisin kuitenkin kiinnittää huomiota ennustajien asenteisiin. Julkistetut ennusteluvut viestittävät lähes aina tavanomaista kehitystä, ja siten ne vievät usein pohjan pois niiltä varoituksen sanoilta, joita ennusteraportit muuten sisältävät. Sanoma ei mene perille, jos varoitus puetaan kriisivaihtoehdon tai uhkaskenaarion nimiin.

Ekonomistit ovat siis osaltaan vastuussa siitä, mihin 1990-luvulla on jouduttu. Osittain he eivät nähneet, mitä oli tulossa, ja osittain eivät uskaltaneet sanoa riittävän selvästi, mitä näkivät. Mutta ei ole mitään syytä vapauttaa vastuusta myöskään talouspoliittisia päättäjiä. Kaikille puolueille menestys vuoden 1991 vaaleissa oli tärkeämpää kuin maan asioiden hoito. Talouspolitiikan tutkimuksessa poliittisen käyttäytymisen ja päätöksenteon tutkimuksen pitäisi olla hyvin keskeisellä sijalla.

Kun presidentti Koivisto kysyy, olisiko 1980-luvun jälkipuoliskolla pitänyt devalvoida vai revalvoida, näen sieluni silmillä lentopalloilijan, joka on noussut puolustuksesta verkol-

le ja täräyttää makean iskulyönnin. Saattaa kuitenkin olla, että isku ei osu vastapuolen aukkoon vaan menee kentän sivuun. Koivisto arvioi kysymyksensä selkeäksi, mutta ymmärtääkseni siihen voi koivistolaisen logiikan mukaan saada vain väärää vastauksia. Sekin olisi selkeä kysymys, olisiko vuonna 1991 pitänyt ilman valuuttamarkkinoiden painettakin devalvoida vai ei. Jos jossakin historiallisessa vaiheessa ei ole tehty jotain, mitä ehkä olisi pitänyt tehdä, niin siitä ei seuraa, että jossain myöhemmässä vaiheessa ei pitäisi tehdä jotain päinvastaista.

1980-luvulla Suomen inflaatio-devalvaatiokierre olisi pitänyt pyrkiä katkaisemaan kiinteän kurssin politiikalla. Revalvaatioon ei ollut järkeviä perusteita. Vuoteen 1990 mennessä Suomen hintakilpailukyky oli vajonnut lähes historiallisiin pohjalukemiin ja kansantalouden avoin sektori oli aivan liian kapea. Tällaisessa tilanteessa suoraan avointa sektoria rankaiseva toimenpide oli täysin väärä väline jarruttaa kotimaista kysyntää. Sen sijaan veropolitiikalla olisi voitu hillitä kotitalouksien velkaantumishaluja ja devalvaation vaaroista olisi voitu varoittaa ilman revalvaatiotakin.

Viranomaisten markkinoima vahvan markan politiikka loi asiantuntemattomiin mieliin ihmeellisen illuusion, jonka mukaan suomalaiset voisivat nostaa kotimaista hintatasoa omaan tahtiinsa ja velkaantua kansainvälisen nimelliskoron mukaan. Ei tämän kuplan puhkaisemiseen olisi revalvaatiota tarvittu. On todella mielenkiintoinen kysymys, kuka markkinataloudessa kantaa vastuun, jos yritykset tekevät päätöksensä luottaen viranomaisten epärealistisiin väitteisiin.

Vuoden 1991 ns. ecu-kytkennässä riittää ihmeteltävää. Tasavallan presidentti ja valtioneuvoston jäsenet olivat sitä mieltä, että markan ulkoista arvoa olisi pitänyt samalla laskea. Suomen Pankki sai kuitenkin tahtonsa läpi, vaikka

presidentti Koivisto on sitä mieltä, että valuuttakurssipolitiikasta päättäminen on hallituksen asia.

Samana vuoden syksyllä viranomaiset paheksuivat sitä, että yritykset pyrkivät suojautumaan devalvaatiotappioilta. Kuinka yritykset olisivat voineet tässä vaiheessa muuten toimia, kun poliitikotkin olivat sitä mieltä, että devalvaatiota tarvitaan. Uusimmassa kirjassaan presidentti Koivisto kertoo, kuinka tulopoliittiset neuvottelijat olivat laskeneet, että Sorsan pakettiin voidaan yhdistää devalvaatio, ja että Markku Punttilakin on arvioinut Sorsan paketin utopistiseksi. Pääministeri Esko Aho on tänä vuonna kertonut *Talouselämä*-lehdessä, että Sorsan paketin yhteyteen tai sen jälkeen olisi tarvittu devalvaatio. Kirjassaan presidentti Koivisto kertoo moneen kertaan, että ei saanut syntyä vaikutelmaa aktiivisesta ja aggressiivisesta devalvaatiosta. Onko nyt ajateltavissa, että myöhemmin toteutettuine kellutuksineen devalvaatio oli onnistunut, kun vaikutelma aktiivisuudesta ja aggressiivisuudesta pystyttiin torjumaan?

Talouspolitiikka on paljolti tulonjakopolitiikkaa. Jo tämän perusteella on pääteltävissä, että tasapainotilat ovat satunnaisia harvinaisuuksia, jotka eivät voi kauan kestää. Kirjoissaan Koivisto kertoo, miten talouspolitiikan tekijät joutuvat jatkuvasti tasapainoilemaan eturyhmien ja järjestöjen kanssa. Tämä on alue, jossa suomalaisilla tutkijoilla on ollut todella vähän annettavaa poliitikoille. Pitäisiköhän päätellä, että aihepiiri on turhan kiusallinen, jotta tutkijat viitsisivät tai uskaltaisivat siihen tarttua?

Pari kolme vuotta sitten Suomessa keskusteltiin jonkin verran talouspolitiikan työnjako-opista. Sitten asia on vaiettu kuoliaaksi. Mutta jos ei ole työnjakoa, ei ole vastuunkaan jakoa. Ymmärtääkseni Suomen Pankki toimii

nyt sen opin mukaan, että keskuspankki vastaa vain rahan arvosta. Näyttää jopa siltä, että talouspolitiikan muut osapuolet ovat työnjaon tältä osin hyväksyneet. Ketkä vastaavat sitten kaikesta muusta, esimerkiksi valtion velasta ja työllisyydestä? Esitelmässään presidentti Koivisto muistutti, että moniarvoisessa yhteiskunnassa käytännön tavoitteet ovat ristiriitaiset. Mielestäni suomalainen yhteiskunta on käytännön toiminnallaan paljastanut, että työllisyyttä ei arvosteta alkuunkaan niin paljon kuin puheissa väitetään. Kaikille muille paitsi työttömille jokin muu tavoite on tärkeämpi. Samaan tapaan ristiriitoja on ratkaistu tulevaisuuden kustannuksella niin paljon kuin kansainväliset rahoittajat ovat sallineet. Kun presidentti Koivisto kysyy velkaantumista tarkoittaen, millä oikeudella me näin menettelemme, niin ajatusta voisi jatkaa kysymällä, kenelle kysymys on tarkoitettu.

Presidentti Koivisto muistutti myös, että enemmistövalta on pian eläkeläisvaltaa. Ja hän kysyi, kuka olisi odottanut, että nykyisen työttömyyden tasolla on tällainen kustannusten nousupaine. Nämä huomautukset johtavat meidän kysymyksiin, joiden ratkaisemisessa ekonomistien on tunnustettava vajavaisuutensa. Ainakaan mitään valmiita tutkimustuloksia ei ole tarjottavana.

Parhaimmillaan taloustiede antaa sentään välineitä loogiseen analysointiin ja paljastaa epäjohton mukaiseen päättelyyn perustuvia harhaoppeja.

Presidentti Koivisto kertoi, että hän häpeää maamme jatkuvaa velkaantumista. Onko ajateltavissa, että tällaiset häpeän aiheet ovat tulevai-

suudessakaan vältettävissä, jos koko kansaa täsmällisemmin ketään ei voida osoittaa vastuulliseksi? Pitäisikö sittenkin keskustella avoimesti, kuka vastaa mistäkin ja onko vastuunkantajalla riittävästi valtaa?

Presidentti Koivisto kertoi myös, että häntä hirvittää markan jatkuva kelluttaminen, ellei inflaatiota vahvistaville voimille ole luotavissa vastavoimia. Tällaiseksi vastavoimaksi riittää Suomen Pankki. Mutta jos Suomen Pankin kanti kestää, presidentti Koiviston kysymys kääntyy muotoon, mistä löytyy vastavoimia työttömyyttä lisääville voimille. Uusi pääministeri joutuu vastaamaan samaan kysymyseen, jonka pääministeri Koivisto esitti itselleen vuonna 1981: "Oletko sinä ihmisen puolesta, vai oletko vakauttaja?" (Koivisto 1988, 204).

Kirjallisuus

- Heinonen, V. - Pantzar, M. (1994): "Nämä kytkeytyvät toisiinsa: talouspolitiikka, politiikka, puoluepolitiikka ja henkilöpolitiikka..." - Presidentti Mauno Koiviston haastattelu, *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 90, s.139-148.
- Koivisto, M. (1978): *Väärää politiikkaa*, Helsinki.
- Koivisto, M. (1988): *Politiikkaa & politikointia 1979-81*, Helsinki.
- Koivisto, M. (1994): *Kaksi kautta*, Helsinki.
- Koivisto, M. (1995): Keskustelualustus Kansantaloudellisessa yhdistyksessä 3.4.1995, *Kansantaloudellinen Aikakauskirja*, 91, s. 290-293.